

МАНФРЕД

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА

„There are more things in heaven
and earth, Horatio, (than) are dreamt
of in your philosophy“

„Є багато річей на небі й на землі,
друзе Гораціо, що й не снились нашим
філософам“

DRAMATIS PERSONAE

Манфред	Фея Альпів
Мисливець на сарни	Аріман
Абат св. Мавркія	Немезіда
Мануель	Парки
Герман	Духи

Діється в Бернських Альпах, частково в замку Маг
частково в горах.

АКТ І.

СЦЕНА І.

Готична галерія. Північ.

Манфред.

Вже гасне каганець, та хоч доллю —
Його не стане, поки я засну.
Мій сон — коли я тільки сплю — не сон,
А думи тяжкі, думи без кінця.
Я їх не поборю, і уві сні
Вдивлятимусь лише в свої думки.
І як ще я живу і як я можу
Ім'я ще мати і обличчя людське?
Але нас туга мудрости навчає;
Печаль — знання, бо хто багато знає,
Через знання повинен зрозуміти,
Що древо знань — не дерево життя.
Я все збагнув: і мудрости глибінь,
І всесвіту найглибші таємниці,
Матерію створити навіть можу —
Та що з того? Я людям дав добро

І навіть сам Його зазнав часами.
І це ніщо. Я мав і ворогів,
Але й вони усі мені скорились.
І це ніщо. Добро і зло життя,
Всі людські пристрасті, могутність, влада,
Як дощ задля пісків для мене стали
У мить ту незабутню. Я не знаю
Ні жаху смертного, ні хвиль вагання
У боротьбі надій, або бажань,
Мені кохання навіть невідоме.
Та час уже настав.

Таємні духи,
Безмірний всесвіт ви опанували.
Я вас шукав у темряві і в світлі;
Ви живете в етері невидимо
І досягаєте до гір надхмарних;
Ви — в глибині землі та океанів.
Я кличу вас словами чарівними.
Я владар ваш. Прийдіть і станьте тут.
(Мовчання).

Вони не йдуть... Я закликаю вас
Ім'ям найстаршого над вами, знаком,
Що вас усіх примушує тремтіти,
Вимогою безсмертного — з'явіться!
(Мовчання).

Гаразд же. Духи неба і землі,
Од мене не втечете. Закликаю

Вас силою ще вищою, яка
Вродилась на осудженій зорі,
Огненному уламкові плянети,
Що в вічному просторі все блукає,
Прокляттям, що душа моя проклята,
Думками, що в мені й навколо мене —
Корітеся мені, з'явіться зараз!

(З'являється зірка у темному кінці галерії.
Вона спиняється і чути голос, що співає).

Перший дух.

На веління владних чар,
Я злетів сюди з-над хмар.
Там є пишний палац мій,
Де сутінок голубий,
І злотисте сяйво дня
Свої кольори зміню.
З тих надзоряних світів
Я до тебе прилетів.
І, покірний ворожбі,
Все, що хочеш, дам тобі.

Другий дух.

Мон-Блян є гір високих цар
У сніговій короні.
У колі з скель, в порфірі з хмар
Пишається на троні.
На ньому пояс із лісів,
В руках його лавіна,

Та все ж я поки не звелю,
То він її не кине.
На ньому ріки крижані
Щодня нові ростуть,
Мого наказу ждуть вони,
Стоять і не течуть.
Я можу гори кам'яні
Зродить і зруйнувати.
Я дух гірський. Ну, що ж мені
Ти хочеш наказати?

Третій дух.

В глибину синіх вод,
Де вже спокій до дна,
Де вже вітер не віє,
Де змія водяна,
Де русалка влітає
В свої коси перлини,
Наче буря твій голос
У безодню долинує.
І коральові залі
Всі луною гули.
Я є дух океану.
Що хотів ти — звели.

Четвертий дух.

Де гори камінні
У надрах дрижать,
І лави вогненні

З вулканів біжать,
Де Анди корінням
У землю вросли,
А гострі верхів'я
У небо вп'яли —
Покірний закляттям,
Я кинув той край.
Що хочеш від мене
Тепер вимагай.

П'ятий дух.

Я, гурагану дух могутній,
На вітрі прилетів
І бурю з блискавкою-громом
Позаду залишив.
Через моря і океани
До тебе я спішив
І цілу флоту по дорозі
У морі потопив.

Шостий дух.

У темряві віки я пробував,
Нащо ж ти тінь мою потурбував?

Сьомий дух.

Тоді, коли земля оця
Не вийшла ще із рук творця,
Мені мій владар зірку дав,
Щоб я водив і доглядав

Зорю твоєї долі ту. Вона
Літала, вільна і ясна,
У колі зоряному. Світ
Кохав її багато літ.
Та вже надходила пора,
Коли погасла та зоря
І заблукала без путі
Кометою у висоті.
Мара без форми, без мети
Лякала зоряні світи;
Проклята маса вогняна,
Була для всіх вона страшна.
Під нею ти, робак, родивсь;
Тобі з презирством я скоривсь.
Мене могутніший послав,
Щоб Долі я тебе віддав.
Лише на мить я прилетів
Серед юрби моїх братів.
Син глини! Ну, скажи ж, чого
Покликав пана ти свого?

Сім духів.

Ми, духи гір, землі, води й вітрів,
Повітря, тьми й твоєї Долі дух —
Прийшли на заклик твій зі всіх кінців,
Скажи, що хтів би від своїх ти слуг?

Манфред.

Забуття!

Перший дух.

Чого, кого, нащо?

Манфред.

Того, що є в мені. Скажіть самі.
Ви знаєте, а я сказати не можу.

Дух.

Ми можемо дати тобі все те, що маємо —
Проси підданців, панування, влади
Над цілим світом; чи бажаєш ти
Наказувати стихіям, над якими
Ми владу маємо — усі і кожний —
Це все твоє.

Манфред.

О, тільки забуття.

Невже його не вирвете ви з царства,
Як мені так щедро обіцяли?

Дух.

На це не маємо ні знання, ні сили,
Та можемо дати смерть.

Манфред.

Дасте ви смерть?

Дух.

Немає в нас забуття, бо ми безсмертні,
Ми вічні і для нас живе минуле,
Як і майбутнє...

Манфред.

Не смійтесь, бо та влада, що я маю,
Пригнала вас сюди. Не забувайте.
Мій розум, дух та іскра Прометея,
Ця блискавка душі — така могутня
І так сяга далеко, як і ваша.
Хоч я й земля, та поборюсь ще з вами.
Кажіть, бо я вам нагадаю, хто я.

Дух.

Ми скажем, що сказали. Відповідь
В словах твоїх отих...

Манфред.

В яких словах?

Дух.

Ти нам сказав, що дух твій, як і наш,
Безсмертний є. А смерть нічого з нами
Не може вдіять, так, як і з тобою.

Манфред.

То нащо ж я вас кликав! Ви безсилі,
Чи не бажаєте мені служити?

Дух.

Подумай, поки нас не відпустив.
Наказуй. Ми дамо тобі, що маєм:
Корону, владу, силу, довгі дні...

Манфред.

Прокляття! Що зроблю я з тими днями?
Вони і так задовгі. Геть пішли!

Дух.

Зажди, тобі ми раді послужити.
Подумай, чи немає ще чогось
Привабного для тебе на цім світі.

Манфред.

Нема. Постійте ще одну хвилину.
Я хочу бачити вас віч-на-віч.
Я чую голос ваш сумний, солодкий,
Як музику крізь воду. Бачу тільки
Блискучу, ясну зірку. Більш нічого.
Зробіть же так, щоб я побачив вас
У справжніх та звичайних ваших формах.

Дух.

Немає форм у нас, ми тільки душі
Своїх стихій. Та вибери ти сам
Той образ, у яким побачить хочеш.

Манфред.

Для мене форм нема вже на землі.
Гидких чи гарних. Виберіть самі.
Хай набере могутніший між вами
Тієї форми, що для нього краще.

Сьомий дух
(з'являється в образі прекрасної жінки).

Дивись!

Манфред.

О, боже мій! Коли ти не мара,
Не мрія божевільна, я ще міг би
Щасливим бути. Я схоплю тебе
І знову будем ми!..

(Образ зникає).

Розбилось серце!

(падає непритомний).

(Чути голос, що говорить заклинання).

Коли місяць на воді,
Світляки в траві блищать,
Блудять вогники бліді
На могилах і в кущах.
В небесах зірки літають,
Сови пугають — ридають;
Під горою у тіні
Дерева мовчать сумні.
Завжди постаттю німою
Мандруватиму з тобою.

Хоч і сон глибокий твій,
Але дух не спить живий.
Думи важкі не покинуть,
Тіні темні не загинуть,
Наче привиди страшні,
Не лишать в самотині.

І, мов саваном покритий,
Наче хмарами повитий,
Ти замреш навіки в їх,
В темних силах чар моїх.

Хоч не бачитимеш сам,
Все ж повіриш почуттям,
Що з тобою я стою,
Стережу печаль твою.
Обернешся — тайний жах
Промайне в твоїх очах,
Що ніде мене нема,
Тільки тінь пройшла німа —
Бо та сила чарівна
Невидима, а чутна.

Голос долі вже прорік,
Що проклятий ти навік
І обнятий навкруги,
Наче пастками нудьги.
В вітрі чутимеш сумні
Тільки стогони одні
І бажатимеш, щоб ніч
Проминула найскоріш,
А удень захочеш ти
Вже нічної темноти.

Я в сльозах твоїх знайшла
Силу брехні, смерти, зла.
З серця крові джерело

Найчорніше потекло.
Я знайшла в твоїм сміху,
Як в кублі, змію лиху,
Я зірвала з уст твоїх
Всі знадливі чари їх.
Із отрут, що знаю я,
Найлютіша — це твоя.

За жорстоке серце черстве,
За презирство до братерства,
За лукавство ув очах,
За нещирість у речах,
За байдужість і за кпини
Над нещастями людськими,
За усмішку, мов у гада,
Та за Каїнову зраду —
Закляття даю тобі.
Будеш пеклом сам собі.

Над тобою проливаю
Келех мук, страждань, відчаю,
Тобі суджений від долі.
Не умреш уже ніколи;
Будеш близько коло смерти,
І захочеш ти умерти,
Але чари навкруги,
Обів'ють, мов ланцюги.
Мозок, серце; виссуть вкрай
Закляття. Тепер конай!

СЦЕНА II.

Гора Юнгфрав. Манфред сам на скелях.

Ті духи, що я визвав — пощезали,
Ті чари, що я діяв — підманули;
Не допомгла наука чаклування;
В надлюдські сили я вже більш не вірю,
Вони мені минулого не вернуть,
Прийдешнього ж я зовсім не бажаю,
Коли минуле щезло. Земле-мати!
Ти, юний дне! Ви гори! Нащо ви
Такі прекрасні? Я не можу вас
Любить. Ти, всесвіту блискуче око,
На все ти дивишся з замилюванням —
Мого ти серця тільки не зігрієш.
І ви, ви, кручі — стоячи на вас,
Я бачу над потоками в безодні
Могутні сосни, мов кущі мізерні...
Скажіть, чого я гаюсь, коли рух,
Стрибок один — і спокій віднайду я
Навіки у постелі кам'яній?
Я хочу кинутись, але не можу;
Я бачу смерть, але не поступлюсь:
В очах туман, але стою я міцно.
Якась ще сила здержує мене;
Вона мені наказує ще жити.
Як тільки жить — це волочить вагу
И могилою душі своєї бути,
Не маючи останньої утіхи, —

Виправдувати власні свої вчинки
Перед собою.

(Пролітає орел).

Орле бистрокрилий,
Щасливий ти, що хмари розтинаєш.
Я здобиччю твоєю хтів би бути
Задля орлят твоїх. Мій зір до тебе
Насилу досягає; ти ж очима
Пронизуєш безмежну далечінь —
Угору, вниз, вперед. Який прекрасний,
Який чудовий світ переді мною
У дивних з'явищах, в собі самому...
А ми, що ззем себе царями, ми,
Напівбоги, напів нікчемний порох,
Такі чужі і небу і землі,
Вагаємось двоїстістю істоти
Між почуттями грішними й святими,
То падаєм, то в небо летимо.
Аж поки смерть не переможе нас,
Її назвати навіть боїмось,
Вона жахає нас.

(В далені чуто сопілку чабана).

Що чую я?

Сопілки справжньої солодкі звуки.
Так, тут гірське життя патріархальне
Не просто байка. Тут під ясним небом
Душа впивається дзвінками стада
Та звуками сопілки. О, коли б я

Був невидимим духом милих звуків
Живою піснею, безплотним щастям,
Гармонії диханням, що живе
І умирає разом з ними!

(Знизу сходять на гору мисливець на сарни).

Мисливець на сарни.

Ось тут

Десь сарна промайнула. Швидким рухом
Мене з дороги збила. Нагороди
Мені не буде за труди сьогодні.
Але хто тут? Здається, не мисливець...
Та він зійшов на гори недосяжні
Так високо, як жоден з верховинців,
Окрім мисливців наших найсміліших.
Одягнений він гарно, вигляд мужній,
Як син народу вільного. Зійду ж.

Манфред

(не помічає мисливця).

Зробитись сивим з горя, мов ці сосни,
Розбиті бурею, зі стовбурами
Без гілок, без коріння, без кори,
І жалість лиш до себе викликати.
Навіки бути завжди отаким.
Зі зморшками, почерканими жахом —
Одним моментом жаху, що прожив я,
Як вічність цілу. Ви, льодові брили,
Ви лявіни, які одне дихання

Скидає з круч в долини глибоченні —
Мене ви розтовчіть. Я чую близько
Ваш гуркіт, та ви губите лиш те,
Що жити прагне: дерева зелені,
Ліси в цвіту, або безжурні села.

М и с л и в е ц ь.

З долин на гори вже повзуть тумани.
Пожду тут, поки зійде він, бо може
Дорогу загубить, а то й життя.

М а н ф р е д.

В льодовиках киплять тумани. Хмари
Повзуть повз мене сірчані та білі,
Так ніби піна у пекельнім вирі,
Де хвилі б'ють у береги життя
І грішників, немов жорству, ковтають.
Та що це — голова заморочилась...

М и с л и в е ц ь.

Я підійду до нього обережно,
Бо може він злякатись, коли зразу
Спинитись біля його. Він тремтить.

М а н ф р е д.

Колись отут обвалювались гори,
У хмарах залишаючи щілини,
І Альпами стрясали, несучи

Руїни у завітчані долини,
Спиняли ріки в піну їх дроблячи,
На іншу путь звертаючи їх воду.
Отак колись і Розенберг упав.
Чому тоді не був я в тих долинах?

Мисливець.

Мій друже, стережись, бо крок один
І будеш ти в безодні. Відійди —
Тебе усім святим я закликаю!

Манфред

(не чує його).

О, як би я хотів, щоб у могилі
Найшли спокій мої навіки кості;
Щоб вітер не розвіяв їх по скелях
Жартуючи. Та все це мусить статись
Єдиним рухом. О, прекрасне небо!
Прощай, і не суди мене за вчинок.
Ти не для мене створене. О, земле!
Прийми ці атоми!

(В той час, як Манфред робить рух кинутись зі скелі,
мисливець раптом хапає його і вдержує).

Мисливець.

Стій, божевільний!
Хоч ти й стомився від життя, та все ж —
Не оскверняй долини наші кров'ю

Своею грішною. Іди зі мною,
Тебе я не покину.

Манфред.

О, як тяжко!
Не руш мене, я так знемігся. В очах
Якийсь туман, і гори закружились...
Та хто ти?

Мисливець.

Зараз я тобі скажу.
Ходім, бо вже туман усе покрив.
На мене обіпрись. Постав тут ногу.
Візьми оцей кийок. Чіпляйся за кущ.
Дай руку і візьми мене за пояс.
Та легше. Так. Вже швидко будем дома.
Ми певну знайдемо дорогу - стежку
В поточині гірській. Стрибай! Так, добре.
Та ти мисливець справжній. Ну, за мною!

(Обережно спускаються з скель).

(Кінець першого акту).

А К Т ІІ.

СЦЕНА І.

Хатина в Бернських Альпах. Манфред і мисливець.

Мисливець.

Ні, ні, пожди, тобі ще йти не можна.
Ти так знемігся тілом і душею,
Що мусиш одпочити ще у мене.
А потім заведу тебе додому,
Але куди?..

Манфред.

Це все одно для тебе,
Бо я дорогу знаю добре сам.

Мисливець.

По одягу і постаті твоїй
Я бачу, що ти є один із тих,
Чиї високі замки озирають
Оселі у долинах. Та який
Тебе своїм назвати може паном?

Я знаю тільки їх міцні порталі.
Мені траплялося зайти до залів,
Погрітись біля вогнищ величезних,
Та іноді з васалами гуляти,
Але дороги, що до їх приводять,
Я знаю змалечку. Яка ж твоя?

Манфред.

Це все одно.

Мисливець.

Пробач, що я питаю,
Не гнівайся. Ходімо покуштуєм
Вина старого; часто воно гріло
В льодовиках мою замерзлу кров.
Тепер нехай твоєю зігріє. Вип'єм!

Манфред.

Іди від мене геть! На чарці кров.
Невже вона не згине вже ніколи?

Мисливець.

Яка там кров! Чи ти не божевільний?

Манфред.

Кажу, що кров. Моя. Струмок гарячий.
Він тік у жилах батька мого, в наших,
Коли були ми молоді й кохали,
Кохали так, як гріх було кохати.

Тепер вона встає, кривавить хмару,
Вона від мене заховала небо,
В яким тебе нема, а я не буду...

Мисливець.

Чудні слова твої і зміст чудний.
Ти сам нещасний дуже, але все ж —
Нехай які важкі твої страждання,
Утіхою для тебе можуть бути
Покірливість, терпіння та молитва.

Манфред.

Терпіння! Тільки не воно. Це слово
Хтось вигдав для в'ючної худоби,
А не для хижаків-птахів, як я.
Залиш його ти для таких, як сам,
А я зовсім не ваш.

Мисливець.

Подяка небу!

Та я б не хотів на твоєму місці бути
За славу Теля навіть. Але все ж —
Як тяжко не було б тобі — терпи,
Не гнівайся, неси життя покірно.

Манфред.

Та я й несу. Поглянь же. Я живу.

Мисливець.

Та це хіба життя?.. Це тільки корчі...

Манфред.

Я говорю тобі — я довго жив;
Багато довгих літ прожив на світі,
Але вони ніщо перед віками,
Які прожити треба ще. І смерті
Ненаситно жадати... І даремно!

Мисливець.

Та я б сказав, що ти середніх літ,
І ми з тобою майже однолітки.

Манфред.

Життя від часу зовсім не залежить —
Скоріше від того, як ми живемо.
Життя для мене — ночі нечисленні,
Та дні, мов той пісок, подібні
Один до одного; немов пустеля
Холодна й дика, де морські лиш хвилі
Об берег люто б'ють, нічого не лишивши,
Окрім трісок, водорослин та трупів.

Мисливець.

Він божевільний! Я його не кину.

Манфред.

Я хотів би бути їм, тоді усе
Було б лише марою навісною.

Мисливець.

Та що ж ти бачиш, що тобі здається?

Манфред.

Себе й тебе, високих Альпів сину,
Твої чесноти та гостинність щирю,
Твій дух побожний, терпеливий, вільний,
Хоробрість та відвагу в небезпеці.
Твій труд, щасливі дні, спокійні ночі,
Твої думки про старість безтурботну,
Спокійну смерть, могилу під хрестом,
Прикрашеним вінками від онуків —
Оце твоє життя. А ось моє...
Та що! Моя душа згоріла зовсім.

Мисливець.

І ти б життям зі мною помінявся?

Манфред.

Тобі я, друже, не бажаю лиха,
Та й долею ні з ким не поміняюсь,
Хоч тягар мій важкий, але нестиму
Його я так, як інший і вві сні
Не виніс би і згинув від страждання.

Мисливець.

Таке чутливе, щире серце мати
І загубить життя невинне людське —
Та я цьому не вірю. Мати душу
Таку шляхетну і плекати помсту
Над ворогом...

Манфред.

О, ні, ні, ні! Не це!
Я тільки вбив того, кого кохав,
І хто мене любив. Над ворогами
Ніколи я не мстивсь, а захищав,
Але мої обійми смерть приносять.

Мисливець.

Нехай тобі господь поверне спокій
І сльози покаяння хай подасть,
А я молитимусь за тебе завжди.

Манфред.

Цього мені не треба, але жалість
Відкинути не можу. Я вже йду.
Бувай здоров. Ось золото — подяка,
Візьми його. Нічого не кажи,
Не йди за мною, я дорогу знаю,
Не заблуджу між горами — не бійсь.
Ще раз кажу — покинь мене самого.

СЦЕНА II.

Нижня долина в Альпах. Водоспад.

Входить Манфред.

Манфред.

Ще не полудень. Ще веселка грає
Над водоспадом фарбами небес

І сріблом котиться потік по скелях,
Збігаючи стовпом над головою.
Блискуча біла піна водоспада,
Мов хвіст коня блідого, і на ньому
Женеться смерть в видінні Іоанна —
В Апокаліпсисі... І я повинен
Один впиватись дивною красою
Насамоті. Ні, зараз фея Альпів
Ділитиме зі мною споглядання
Краси цих вод. Я викличу її.

(Зачерпує в долоню води і кидає її в повітря, говорячи заклинання. По хвилині Фея Альпів з'являється під дугою веселки в потоці).

Прекрасний духу! В тебе очі сяють,
Мов сонце, а волосся, як проміння.
В тобі уся краса жінок найкращих
В небесну постать втілена. У тебе
Рум'янець на щоках, як у дитини,
Що пригорнулась біля серця неньки.
В тобі рожевий світ заходу сонця
На снігових верхів'ях гір улітку.
А усміх, мов земля в обіймах неба,
Прикрашує лице і заслоняє
Красу веселки, що зігнулась над тобою.
Прекрасний духу, в тебе на чолі,
Де світиться душа твоя невинна
І де положена печать безсмертя,
Я прочитав, що синові землі,

Якому таємничі вищі сили
Дозволили розмову мати з ними,
Ти вже простила щиро за ті чари,
Якими він тебе призвав до себе,
Щоб глянути на тебе хоч хвилину.

Ф е я.

Я знаю ті могутні, тайні сили,
Я знаю й те, що ти багато думав,
Що ти творив і злі діла і добрі,
І знала, що засуджений на муки —
Цього я ждала. Що ж тепер ти хочеш?

М а н ф р е д.

Дивитись на красу твою, і годі.
Лице землі убило в мене розум
І я від нього втік у таємниці
До тих, що владу мають над землею,
Але й від них не мав я допомоги —
Ті духи не дали мені нічого,
Бо і самі не мали сили дати.
І я вже не шукаю.

Ф е я.

Але що ж це.

Таке ти просиш, що таємні сили
Не допомогли тобі його здобути?

М а н ф р е д.

Навіщо маю я тобі казати —
Ти знаєш це сама.

Ф е я.

Твої слова
Для мене таємниця. Що ти хочеш?

М а н ф р е д.

Я повторю, хоч це для мене мука —
Свої страждання вилляти я мушу.
З дитинства я ще від людей ховався
І не дививсь на землю їх очима.
Ніколи я не мав жаги до слави,
Не хтів того, чого бажали інші.
І пристрасті мої, печаль і радість,
Були для всіх чужі. І сам людина
Я не любив людей; та поміж ними
Одна була. Але про це вже потім.
Я жив з людьми, проте не мав із ними
Нічого спільного. Та замість того
Я іншу насолоду мав — пустиню.
Я дихати любив повітрям чистим
На верховинах гір серед снігів,
Де навіть не звивали гнізд птахи
І де метелики літять не сміли.
Мені подобалось впірнати у потоки,
Чи кидатись у вир морських безодень,
Боротися з прибоем океану.
І так загартував себе я рано.
Вночі любив я стежити, як місяць
І зорі через небо пропливали,

Як блискавка сліпила мені очі.
Я слухав, як співав осінній вітер,
Зриваючи з дерев пожовкле листя.
Отак я завжди жив на самоті.
А коли знову зустрічався з тими,
Чий образ у собі так ненавидів,
То почував, що знов роблюсь землею.
А потім став блукати серед мертвих,
Шукаючи в склепах і домовинах,
В костях зотлілих, черепах пожовклих
Розгадки вічних тайн життя і смерті.
Я став просиджувать безсонні ночі
Над вивченням науки чаклування,
Яка старовині була відома.
І з мукою, з натугою, з відчаєм
Та з допомогою тих сил могутніх,
Які населяють і небо й землю,
І всю безмежність всесвіту — побачив
Саме обличчя вічності, зробився,
Як той могутній чародій, що визвав
Ероса й Ентероса у Гадарі,
Як я тебе. І що я більше вчився,
То більше почував могутність знання
І розуму людського, поки...

Ф е я.

Далі!

М а н ф р е д.

О, я не дурно все казав так довго.

Я хотів цим віддалити оповідання
Про муку серця мого. Але далі:
Я не сказав нічого ні про батька,
Не називав ні матері, ні друга,
Нікого з тих, що можуть нас зв'язати.
Я мав їх, та були вони для мене
Зовсім чужі... Одна лише...

Ф е я.

Май мужність —
Розкажуй все.

М а н ф р е д.

Була вона подібна
До мене всім — очима, і волоссям,
І постаттю, і голос був той самий,
Та все було обвіяне красою.
Ми мали спільні думи, спільний нахил
До мандрювання, до наук таємних,
Бажання всесвіт розумом обняти,
Але не тільки це було у неї,
Вона ще знала жалість до людини.
Усмішки, сльози — це чуже для мене —
І ніжність, що я тільки мав до неї,
Покірливість, якої я не відав:
Її всі хиби мав і я так само,
Та не було чеснот її у мене.
Я покохав і вбив свою кохану...

Ф е я.

І власною рукою?

М а н ф р е д.

Не рукою,
А власним серцем я розбив їй серце.
Воно в моє заглянуло й зав'яло.
Я кров пролляв, хоч не вбивав, а тільки
Проллялась кров її. Хоч я і знав те,
Але не міг спинити.

Ф е я.

І на неї,
На одну з тих, яких ти зневажаєш,
І над якими міг би ще підвестись,
Ти проміняв дарунки сил таємних
І знизився до смертних знову. Геть же!

М а н ф р е д.

Повітря, дочко, я сказав, що з часу...
Та що слова! Поглянь на мене в сні,
Чи вдень, як я не сплю. Побудь зі мною,
Бо я самотності не знаю більше —
Я завжди серед фурій. Уночі
Зубами скрегочу і проклинаю
Тьму ночі, а удень клену світ сонця.
Як милости просив я божевілля,
Та небо не дало. Бажав я смерти,
Та в боротьбі стихій біжать і хвилі

Морські від мене і смертельні трунки
Мені не шкодять, бо рука байдужа
Якогось демона мене тримає
На волоску від смерти й він не рветься.
Я кинувсь до фантазії, уяви —
А я на неї був, мов Крез, багатий;
Глибоко поринав, але даремно —
Немов відплив назад мене виносив
Із царства мрій у вир страшної думки.
Я йшов у люди, забуття між ними
Шукаючи; я кидався до знаннів,
До таємничих сил, до ворожбитства,
Та зрадили й вони; і у розпуці
Я мушу вічно жити, вічно, вічно...

Ф е я.

А що ж зробити можу я для тебе?..

М а н ф р е д.

Зроби, що хочеш. Ти така могутня,
Що можеш визвати мерця з могили.
Або мене в могилу з ним покласти.
За це я можу стерпіти всі муки,
Які захочеш, тільки вже останні.

Ф е я.

У цьому я безсила, та коли ти
Заприсягнешся, що покiрним будеш

І все робитимеш, що я захочу,
Тоді задовольню твое прохання.

М а н ф р е д.

Клястися у покорі тому духу,
Який мені підвладний, і служити
Тому, хто сам мені служить повинен —
Ніколи!

Ф е я.

Більш нічого ти не скажеш?
Подумай перш, ніж я тебе покину.

М а н ф р е д.

Я все сказав.

Ф е я.

Доволі... Я вже можу
Тепер піти від тебе?

М а н ф р е д.

Відійди!

(Фея щезає).

Ми тільки забавки для часу й страху.
Життя — лише момент, та ми живемо,
Ненавидим його й боїмся смерти,
І серце наше, змучене вагою,
То падає від горя і страждання,
То замирає і тремтить у корчах,
То раде, що навіки одпочине.

В минулому й майбутньому ми можем
(В житті нема теперішнього часу)
Нарахувати надто мало днів,
Коли душа не хтіла б нишком смерти.
Та все ж назад від смерти знов тікає,
Як від потоку ледяного взимку,
Хоч холод і тривав би лиш хвилину.
Мені одне ще від знання лишилось —
Це визвати померлого з могили
І запитати в його, що страшить нас.
Хоч відповідь з могили найстрашніша,
Та це нічого — що б не відповів він —
Ендорській чарівниці відповів же
Пророка дух. І цар спартанський вирвав
Страшну від духа Клеоніки тайну,
Що він убив не знаючи ту саму,
Яку любив, і хоч молив Зевеса,
Хоч випросив чарівника Аркадця,
Щоб гнівна тінь не мстилась і простила,
Або хоч помсти час йому сказала,
Проте відповіла незрозуміло
І так помер непростеним Павзаній.
Коли б не жив я, то жива була б
Ота, що я люблю; була б щаслива,
Коли б я не любив її. Тепер же
Де є вона і що вона таке,
Та страдниця за гріх мій? Може, страшно
Подумати, яка вона зробилась.

Або ніщо... Та, може, не даремно
Я стільки домагавсь на неї глянуть,
Але чого ж це зараз так тремчу я,
Коли раніш безбóязно дивився
На духів злих і добрих? Дивний холод
До серця сáмого мене проймає,
Та жах я поборю й не відступлюсь
Перед невідомим. Надходить ніч.
(Виходить).

СЦЕНА III.

Верхів'я гори Юнгфрав.
Входить перша парка.

Перша парка.

Вже сходить місяць повний і блискучий,
І тут на висоті, де людські ноги
Ніколи ще не плямували снігу,
Вночі ми йдемо і сліду не лишаємо
По дзеркальному морі пролітаємо
В безлюдному льодовому краю,
По кострубатих бурунах мчимо ми,
Немов по хвилях буряних у піні
Застиглих нагло в мертвiм чорторiї.
По фантастичних казкових верхiв'ях,
Рiзьблених землетрусами. Де хмари
Злітаються спочити після бурі,
Ми сходимося на шабаш погуляти.

Отут пожду я сестер, поки будуть
До палацу летіти Арімана.
Опівночі у нас сьогодні свято,
Але чого ж вони так запізнились?

Г о л о с

(співає здалеку).

Злочинець вінчаний,
З престолу зіпхнутий,
Сидить занедбаний,
В кайдани закутий.
Я збила кайдани,
Тюрму відчинила
І знову тирана
На волю пустила.
Він кров'ю мільйонів залле увесь світ,
Народ свій загубить і з трону злетить.

Д р у г и й г о л о с

(здалеку).

Летів корабель, розпустивши вітрила,
Та я тільки щоглу від нього лишила.
Потрощила поміст, і вітрила й стерно,
А людей усіх чисто пустила на дно.
Та одного спасла я вибранця свого,
Він послужить мені — він достойний того,
Бо то зрадник отчизни, розбійник, пірат,
Ще багато народу загубить цей кат.

П е р ш а п а р к а

(відповідаючи).

Заснуло спокійно
Все місто, та рано
Слізьми безнадійно
Гіркими заллється:
Страшна, невблаганна
Чума підкрадеться...

І тисячі згинуть.
Мерців занедбаних
На вулицях кинуть.
А хто лиш торкнеться
До трупів коханих —
Ніхто не спасеться.

Жах і руїна
Всюди настане.
Згине країна
В муках відчаю,
Сліду не стане
Пишного краю.
Це я всі нещастя на світі роблю;
Віки ще пройдуть, і я все відновлю.
(Входять друга й третя парка).

Всі три парки.

В руках у нас серця людей,
А слід наш — їх могили.
Ми даємо, щоб без кінця
Знов брати душу й тіло.

Перша парка.

Добривечір! А де ж це Немезіда?

Друга парка

Вона десь на роботі; та не знаю
Де саме, бо і я напрацювалась.

Третя парка.

Дивіться, ось вона

(Входить Немезіда)

Перша парка.

А де була ти?

Сестриці, й ти сьогодні щось спізнались.

Немезіда:

Я ставляла ті трони, що звалились,
Женила дурнів, царства підновляла,
Сварила ворогів поміж собою,
Щоб потім каялись вони у цім.
Робила мудрих дурнями, а дурнів
Оракулами людям наставляла,
Щоб мислити вони забороняли,
Щоб до слухняности привчали смертних —
Правителів покірно шанувати,
Про волю й не базікати ніколи.
Сідаймо швидше ж, сестроньки, на хмари,
Бо й так уже спізнались ми на свято.

(Виходять).

СЦЕНА IV.

Палац Арімана. — А р і м а н на троні — вогняній кулі, —
оточений духами.

Гімн духів.

Нехай живе землі й етера цар.
Престол його посеред вод і хмар,
В своїх руках стихії держить він
І криє землю попелом руїн.
Дихне — на морі буря закипить,
Промовить — грім у небі гуркотить,
Погляне — враз померкне сонця світ,
Пройде — земля услід за ним движить.
Де ступить — там вулкани стелять дим,
А тінь його чумою йде за ним.
Герольд його — комета — небо крає.
А гнів — планети в попіл обертає.
Йому війна щодня приносить жертви,
І смерть сама податок платить з мертвих.
Життя, як раб, дає людські нещастя,
І духи всіх стихій йому коряться.
(Увіходять парки й Немезіда).

Перша парка.

Нехай живе могутній Аріман,
Росте по всій землі його держава,
Нехай він завжди всесвітом керує!
Ми, царю, з сестрами зробили, що звелів ти.

Друга парка.

Нехай живе! Йому ми так вклонімось,
Як нам вклоняється порода смертних.

Третя парка.

Нехай живе! Ми ждем його наказу.

Немезіда.

Царю царів! Ми всі твої піддані
І все, що є на світі, все те наше.
Тоді, коли росте твоя могутність —
Росте і наша влада. Накажи нам —
І ми готові все тобі зробити.
Твою ми волю виконали щиро.

(Входить Манфред).

Дух.

Що бачу я? Створіння ти нікчемне.
Впади на землю, смертний, і вклонись!

Другий дух.

Його я знаю; це могутній маг,
Досяг знанням надлюдської він сили.

Третій дух.

Впади, вклонись! Хіба не знаєш, рабе,
Що це могутній наш і твій владика?
Тремти й скорися перед ним хутчій!

Усі духи.

Вклонись, о смертний, не гордуй. Скорись,
Або тебе чекає щонайгірше.

Манфред.

Я знаю це і, бачте, не вклоняюсь.

Четвертий дух.

Тебе навчать, як треба говорити!

Манфред.

Я вже навчився. Часто серед ночі.
Чоло схиливши до землі сирії,
На голову свою я сипав попіл.
Зазнав і біль зневаги, коли падав
Під тягарем смертельного відчаю,
Знесилившись від власної скорботи.

П'ятий дух.

Так як ти смів зневажить Арімана,
Не хочачи на троні вшанувати —
Коли уся земля тремтить від жаху,
Вславляючи ім'я його? Плазуй же!

Манфред.

Нехай впаде він сам перед найвищим,
Який створив його не задля того,
Щоби йому вклонялись. І тоді вже
Я разом з ним схилю свої коліна.

Д у х и.

Як сміє він? Роздушимо робака!
Розірвемо на шматки!..

П е р ш а п а р к а.

Не руште! Геть!

Він тільки мій. О, царю сил незримих,
Цей смертний є людина незвичайна,
Про це говорить вид його і те,
Що він стоїть між нами. Ті страждання,
Що він зазнав — безсмертні, як і наші.
Його знання — могутня й сильна воля,
Оскільки дозволяє тіло земне,
Яке обтяжує етерну душу —
Такі великі, що дивують смертних.
І прагнення його не людські зовсім.
Через знання збагнув він те, що й ми;
Що щастя не в знанні, та що наука
Лише обмін одних незнань на другі.
Та це не все ще. Пристрасті всесильні
На небі й на землі, яким підвладні
І сильні духом і робак нікчемний,
Розбили так його нещасне серце,
Що я, не знаючи жалощів ніколи,
Простила, бо він сам є гідний жалю.
Він мій і твій. Нехай це так чи ні,
Та жоден дух не буде володіти

Його душею, бо немає в духів
Душі такої, як у нього.

Немезіда.

Нащо ж

Він тут?

Перша парка.

Нехай він сам про це нам скаже.

Манфред.

Ви знаєте, що я добився влади,
Бо без цього я серед вас не був би.
Та мало цеї влади. Я ще хочу
Знайти у вас ту силу, що шукаю.

Немезіда.

Чого ж бажаєш ти?

Манфред.

Мені зробити

Того не можеш ти. Поклич з могили
Мерця, я сам тоді його спитаю.

Немезіда.

Великий Арімане! Дозволяєш
Зробити те, чого він хоче?

Аріман.

Дозволю.

Немезіда.

Кого ж тобі покликати з могили?

Манфред.

Поклич мені неховану — Астарту.

Немезіда.

Дух чи мара ти,
Хто б не була,
З пороху взята
В порох пішла.
В тілі людському
Мусиш ожить,
В образі свому
Вийди на мить.
З смертного тліну
Знов повернись,
Кинь домовину,
Нам ти з'явись!
З'явись, дай глянути в обличчя.
Хто вбив тебе, той знову кличе.

(Привид Астарті з'являється і стає посередині).

Манфред.

Хіба це мрець? Рум'янець на обличчі.
Та ні, він мертвий та якийсь зловісний,
Неначе восени на в'ялім листі.
О, боже! Я не маю сили глянуть.
Астарто! Ні, не можу говорити.

Звели, щоб перш вона заговорила.
Осудить чи простить вона убивцю?

Немезіда.

Дух, повинен ти казати!
Так бажають сили,
Що звеліли тобі встати
З темної могили.

.

Манфред.

Мовчить...
Мовчання, це є відповідь для мене.

Немезіда.

Тепер я все зробила. Царю духів,
Ти можеш тільки сам їй наказати.

Аріман.

Корись мені, відповідай, Астарто!..

Немезіда.

Вона мовчить. У нас нема більш сили.
Над нею мають владу інші духи.
Даремно ти шукаєш в нас поради.

Манфред.

Астарто, обізвися!
Одкликнись, люба! Вимов тільки слово...
Я так страждав, я мучився безмірно.

Поглянь на мене: ти не так змінилась
В землі сирій, як я без тебе тут.
Ми так кохались, хоч кохання наше
Було гріхом смертельним. Чи ж для того
Родились ми, щоб мучитись без краю?
Скажи, що ти за гріх мене простила,
Що я несу за нас обох цю кару,
Що ти спаслась одна, а я умру.
Всі сили тьми повстали проти мене,
Щоб смерти я не міг найти ніколи,
Щоб почував я жах перед безсмертям
Перед майбутнім, так як і минулим.
Нема мені спокою. Я не знаю,
До чого прагну, що мені потрібно.
Лиш чую, що ти є і що я сам!
Я хочу чути перше ніж загину
Твій голос-музику. Промов до мене!
Тебе я кликав часто серед ночі,
Лякаючи на вітах сонне птаство,
Вовків в долинах. Я луно будив
В печерах темних іменем Астарті
І слухав відповідь... І люди й духи
Мені відповідали — тільки ти
Була німа. Скажи ж мені хоч слово!
З жагою я вдивлявся в ясні зорі,
Шукаючи тебе між ними в небі.
Промов до мене! Я пройшов всю землю
Та не знайшов подібної до тебе.

Поглянь! Мені всі біси співчують.
Я не боюсь їх, а тебе лиш чую.
О, зглянься! Хоч у гніві та скажи,
Промов, що хочеш ти, але скажи,
Скажи мені єдиний тільки раз!

Привид Астарті.

Манфреде!

Манфред.

Кажі, кажі!..
Я в звуках цих живу. О, твій це голос.

Привид.

Манфреде, завтра землю ти покинеш.
Прощай!

Манфред.

Ще слово... Ти мене простила?

Привид.

Прощай!

Манфред.

Чи ми зустрінемося з тобою?

Привид.

Прощай!

Манфред.

О, змилуйся, мене ти любиш?

Привид.

Манфреде!

(Привид Астарті щезає).

Немезіда.

Вона пішла й не вийде вже на виклик.
Та буде, що сказала. Йди на землю.

Дух.

Як страшно це його вразило. Смертний
Того не може бачить, що за гробом.

Другий дух.

Дивись, як над собою він панує,
Свої страждання волі підкоряє.
Коли б він був одним із нас, він був би
Могутнім духом.

Немезіда.

Може, ти бажаєш
Спитати ще щонебудь Арімана?

Манфред.

Нічого більш.

Немезіда.

Тоді прощай до часу.

Манфред.

Хіба ми знов зустрінемось? Та де?
Чи на землі? Та все одно для мене.
Тобі багато винен я. Прощайте!

(Кінець другого акту).

А К Т ІІІ.

СЦЕНА І.

Заля в замку Манфреда.

Манфред і Герман.

Манфред.

Котра година?

Герман.

Захід за годину,
Здається, вечір буде дуже гарний.

Манфред.

Скажи, чи все ти так зробив у башті,
Як я тобі звелів?

Герман.

Усе, мій пане.
Ось ключ, а ось шкатула. Все готове.

Манфред.

Гаразд. Ти можеш вийти.

(Герман виходить)

Спокій дивний

Обняв мою істоту. Ще ніколи
Душа така спокійна не бувала.
Коли б я сам не мав переконання,
Що всі ті міркування філософські
Є вигадка пуста, я б міг сказати,
Що той секрет, який шукав Калон ще,
Я вже знайшов тепер в собі самому.
Цей спокій не тривкий, та як солодко
Його переживать хоч раз єдиний.
Таке чуття нове для мене зовсім,
І я повинен зараз записати,
Що є таке чуття у нас... Та хто там?

(Входить Герман).

Герман.

Абат святого Моріса бажає
Вас бачити

(Входить абат).

Абат.

Мир графові Манфреду!

Манфред.

Спасибі, отче. Мир оцьому дому.
Нехай за честь йому прихід твій буде
І мешканцям хай дасть благословення.

А б а т.

Я дуже хотів би, щоб було так, графе,
Але чи можу я поговорити
З тобою наодинці?

М а н ф р е д.

Вийди, Герман!..
Чого ж бажає гість мій превелебний?

А б а т:

Почну без зайвих слів.. Моя повинність,
Літа, прихильність щира, та сусідство,
Хоч я й не був знайомий ще з тобою,
Примусили мене прийти до тебе.
Чутки страшні, недобрі та зловісні
Чернять ім'я твоє, ім'я славетне,
Яке повинен ти лишити нащадкам,
Таким же чистим, як прийняв.

М а н ф р е д.

Ну, далі...

Я слухаю.

А б а т.

Всі кажуть, що спізнався
Ти з силами нечистими і злими,
Які живуть у темряві пекельній,
Блукають тінями в долинах смерти.
Я знаю, що людей ти зневажаєш,

З створіннями такими, як і сам ти,
Думками не поділишся ніколи,
В самотності живеш анахоретом.
Чи добре ж так, чи грішного нема тут?

Манфред.

Скажи, хто розповсюджує чутки ці?

Абат.

Мої брати побожні та селяни,
Твої васали навіть. Всі на тебе
Тривожними очима поглядають,
Бо за життя твоє усі бояться.

Манфред.

Возьми його!

Абат.

Я тільки душу грішну
Спасти прийшов, а зовсім не губити
І не випитувати в тебе тайни.
Коли це правда, то тобі не пізно
Покайтесь в гріхах своїх смертельних,
Скоритись перед церквою святою
І помирितись з небом через неї.

Манфред.

Я слухаю. Ось відповідь моя:
Хто б я не був, а тільки перед небом

На суд я стану і ніколи смертний
Не буде посередником між нами.
Коли статuti ваші я порушив,
Ви можете судить мене й скарати.

А б а т.

Мій сину, не про кару говорю я —
Про покаєння тільки та прощення
І силою, яка мені надана
Від церкви й нашої святої віри,
Я тільки до покути закликаю
І чистих мислей, що ведуть до неба.
Карати може тільки бог єдиний,
Який сказав: „мені належить помста“,
А я лише господній раб смиренний
Повторюю слова його покірно.

М а н ф р е д.

Старий! Ні сила праведних, ні розпач,
Ні покаєння слізне, ні молитва,
Ні піст суворий, ні жахливі муки
Сумління, що без демонів, без пекла,
Без жаху перед вічним катуванням
Є тяжче над усі страждання люті,
Яке саме перетворити може
І небо в пекло — все ж не має сили
Від духа вільного відняти почуття
Своїх гріхів, провин і мук таємних
І з тим судом, яким саме сумління

Засуджує провини чоловіка
Не можуть порівнятись муки пекла.

А б а т.

Я дуже радий чути це від тебе,
Бо за відчаєм прийде ще надія,
Що з вірою спокійною взирає
На місце те святе, благословенне,
Яке усякий, хто шукає, знайде.
Твої гріхи спокутувані будуть.
Початок покаяння є свідомість
Його потреби. Покайся тільки,
І я прошу тобі усі провини,
А церква вже навчить того, що треба.

М а н ф р е д.

Коли Нерон вмирав уже від рани,
Що заподіяв сам собі кинджалом,
Не хотючи ганебно загибати
Від мстивих рук senatorів зрадливих,
Які були колись його рабами —
Один жовнір над ним змилосердившись,
Плаща свого притис йому до рани,
Та римлянин, поглянувши с презирством,
Плаща відкинув і промовив згорда:
„Занадто пізно“.

А б а т.

Я не розумію
До чого річ твоя.

Манфред.

З Нероном разом

Я теж сказати можу: „Вже запізно“.

Абат.

Ніколи не запізно помиритись
З душею власною й отцем небесним.
Невже не маєш ти надії зовсім?
Бо навіть ті, які не вірять в небо,
Творять собі земні прекрасні мрії,
Чіпляючись за їх, як той, що тоне,
Чіпляється за утлу хворостину.

Манфред.

Мій отче, й я кохав чудові мрії.
І я в юнацтві мав палкі пориви;
Я мріяв просвітити всі, народи
Я високо літав... але навіщо?
Хіба на те, щоб знов ганебно впасти,
Та впасти так, як водоспад гірський,
Що, у безодню падаючи з кручі,
Встає туманом легким в небесах
І знову з хмар дощем спадає вниз.
Та все минуло; то був тільки сон,
І я тепер прокинувся.

Абат.

Та чому ж?

Манфред.

Бо я не міг себе перемогти.
Хто хоче владу мати, той повинен
Підлещуватись, іншим слугувати,
На чаті завжди бути, домагатись,
Усюди всім брехати і ніколи
Нічим не гребувати. Я ж з презирством
Втікав від натовпу, хоч міг би бути
Привідцею; та лев самотній завжди.
Таким був я.

Абат.

Але чому ж не можна
І жити і чинити так, як інші?

Манфред.

Бо від життя я завжди ухилявся.
Я не жорстокий, але смерть приносив
Один мій дотик. Мов самум пекучий,
Мов вихор, що кружляє у пустелі
І котить хвилями, мете шалено
Сухий пісок, розпалений, безводний,
Нікого не шукає, але губить
Усе живе, що стріне по дорозі —
Отак і я: усіх що зустрічались
Мені в житті, губив я безнадійно.

Абат.

На жаль, мені здаватись починає,

Що я нічим тобі не допоможу.
Ти зовсім молодий, і я хотів би...

Манфред.

Поглянь на мене: є на світі люди,
Що юними старіються й вмирають
Своєю смертю зовсім не старими,
А інші загибають від втоми,
Від пристрастів, від праці, від науки,
Від хворостей тяжких чи божевілля;
Ще інші від душевної скорботи
Та мук душевних; ця остання слабкість
Найгірша є. Вона вбиває більше
Ніж це призначено у книгах Долі —
Всі назви набираючи, всі форми.
Поглянь на мене: всіх душевних мук
Зазнав я — з їх було б одної досить
Для мене. Не дивуй же, що такий я
Є зараз, а дивуйся тільки тому,
Чим був я і що ще живу на світі.

Абат.

Послухай, що...

Манфред.

Старий! Я поважаю
Твій сан, твої літа, я вірю також
В твою побожну ціль. Але даремно...
Не ображайсь на мене — я бажаю

Лише добра тобі й тому не будем
Ми більше говорити. Прощавай же!

(Виходить).

А б а т.

Він справді міг би бути чоловіком
З душею чистою, коли б ті сили,
Які він має, вжити за для того,
Щоби прекрасний образ з їх створити.
Тепер же все в душі його змішалось:
І темрява, і світ, високі мислі
І пристрасті ганебні — все клекоче,
Нема мети й порядку, все дрімає,
Чи жде руїни. Він іде до згину,
Та я ще поверну його до раю,
Бо він того достойний. Я повинен
Усе зробити, бо мета прекрасна
Всі способи виправдує. За ним я
Піду, хоч обережно, але певно.

(Виходить).

СЦЕНА II.

Інша кімната.

Манфред і Герман.

Герман.

Мій пане, ви прийти мені звеліли
Тоді, як сонце буде вже сідати.
Воно якраз заходить.

Манфред.

Вже заходить?

Я хочу глянути.

(Підходить до вікна)

Світило славне!

На тебе в захваті колись дивились
Тих велетнів могутніх покоління,
Які хвороб не відали ніколи,
Тих первісних людей, які вродились
Від янголів, що з неба прилітали
І дів земних, що сяяли красою.
Царю світил! Тобі вклонявся світ
Від перших днів створіння; перший вісник
Могутнього, ти радував серця
Халдейських пастухів і слухав зрання
Молитву першу їх. Ти бог природи,
Невідомого образ, тінь творцева.
Ти владар зір, що йдуть навколо тебе,
Ти носиш землю нашу. Ти промінням,
Теплом і світлом всесвіт обливаєш,
Ти літо, зиму, клімати приносиш
І всім життя даєш. На дух і тіло
Свою печать кладеш. Ти в славі сходиш
І сяєш і заходиш. Я на тебе
Ніколи не погляну вже. Прощай!
Як в перший раз на тебе я дивився
З замилюванням, захватом, так зараз
В останній раз дивлюсь. Прийми ж мій погляд!

Твій промінь вже ніколи не зігріє
Того, кому життя було на згубу...
Воно зайшло. Мій час уже настав...

(Виходить).

СЦЕНА ІІІ.

Гори. В далені замок Манфреда. Тераса перед баштою.
Смеркає.

Герман, Мануель та інші слуги Манфреда.

Герман.

Дивуюсь графу я — вже скільки літ
Просиджує безсонні довгі ночі
В цій башті він. Завсіди в башті тільки.
Я в ній бував не раз, але з того,
Що є там, я гадать ніяк не можу,
Що робить він. Напевно є кімната
У башті потайна. Я б дав багато
Аби заглянуть в неї.

Мануель.

Ні, даремно.

Задовольнись і тим, що ти вже знаєш.

Герман.

Ах, Мануеле, ти із нас найстарший
І міг би розказати нам багато
Про замок. Скільки літ ти графу служиш?

Мануель.

Я був на службі в батька ще Манфреда.

Він при мені на світ вже народився.
І син до батька зовсім не подібний

Герман.

Та це буває часто. Чим же Манфред
До батька не подібний, ти вважаєш?

Мануель.

Я не кажу про схожість на обличчі,
Але про вдачу їхню та характер.
Граф Сігізмунд був гордий та веселий,
Любив повоювати й погуляти,
Не жив серед книжок у самотині
І ночі не просиджував, мов сич.
Він тільки день і ніч справляв бенкети,
А не блукав по скелях і по лісі,
Неначе вовк, і втіхи не цурався.

Герман.

Казнащо! От були часи веселі!
Я хтів би, щоб вони ще повернулись.
Ці стіни так похмуро виглядають,
Ніби вони всі радощі забули.

Мануель.

Нехай но перш хазяїна замінять.
Я бачив серед їх багато дива...

Герман.

Будь ласка, розкажи мені щонебудь.

Здається, ти казав, що в башті тій
Щось трапилось.

Мануель.

Я зараз пригадаю...
Тоді якраз, бач, був такий же вечір.
На Айгері такі ж червоні хмари
Були, як і тепер. Скажений вітер
Гудів в долинах. Сходив повний місяць
І гори обливав тремтячим світлом.
Граф Манфред був, як і тепер у башті,
Що він робив, звичайно, ми не знали,
Але була з ним та, яка ділила
Усі безсонні ночі та блукання,
Яку любив він над усе на світі,
Бо кров у їх була одна — Астарта...
Агов, хто йде?

(Входить абат).

Абат.

Чи є ваш пан удома?

Герман.

Він там, у башті.

Абат.

Я повинен зараз
Йому сказати щось.

Мануель.

Та я не смію
Заходити без дозволу до нього.

А б а т.

Я всю вину за це беру на себе,
Але його побачити повинен.

Г е р м а н.

Та ти ж нещодавно його вже бачив,

А б а т.

Ти мусиш, Герман, слухати наказу.
Постукайся до графа і скажи,
Що я прийшов.

Г е р м а н.

Та, отче, я не смію.

А б а т.

Тоді без попередження ввійду я.

М а н у е л ь.

Ласкавий отче, стій, тебе я прошу!..

А б а т.

Але чому?

М а н у е л ь.

Ходім сюди зі мною,
І я тобі скажу.

СЦЕНА IV.

В середині башти.

Манфред сам.

Манфред.

Блищать зірки. Верхів'я снігові
Облиті сяйвом місяця. Як гарно!
Ще трохи намілююсь на природу,
Бо ніч мені рідніша, ніж людина.
У тіні зоряній, у самотині,
Чи в темряві похмурій та привабній
Я світу вищого вчуваю мову.
Пригадую — якраз такої ночі
В юнацтві ще, мандруючи по світі,
Я опинивсь в руїнах Колізея,
Серед реліквій Риму. В арках давніх
Тремтіли дерева в блакиті темній,
І зорі миготіли крізь руїни.
Здаля, за Тібром, гавкали собаки,
В палацах Цезаря кричали сови,
І неслись, замираючи під вітром,
Якісь уривки пісні вартового.
В проломах стін, зруйнованих віками
Стояли кипариси і, здавалосьь,
Що смуга їх була на небосхилі,
Між тим я був від них на літ стріли.
Де Цезар жив і де тепер птахи
Живуть нічні, наріс там гай зелений

І царські вогнища обвив корінням.
А крізь руїни, зрівнені з землею,
Пробився плющ ціпкий замісто лавра.
Але кривавий цирк стоїть донині,
Лишивши по собі у стінах славних
Колишню міць. А Цезаря покої,
Палаці Августа лежать в руїнах.
Ти ж, місяцю, над ними вічно сяяв
І світло ніжне кидав на руїну
І згладжував спустошення суворість,
Заповнював провали у сторіччях.
Ти не зміняв красу ту, що в минулім,
Надаючи тому краси нової,
Що в глиб віків пішло і те минуле
Вкривав серпанком святощів, що серце,
Старовину величню пригадавши,
З побожністю схилялось перед нею
І тим державним прахом, що і нині
Примушує тремтіти мимоволі...
Так дивно, що тепер переді мною
Та ніч яскраво встала. Але часто
Я помічав, що мислі наші дико
Бунтуються в той час, коли повинно
Спокійно зосередитись...

(Входить абат).

А б а т.

Мій лорде,

Я знов прийшов непроханим до тебе.

Не гнівайся, що я перешкоджаю.
Благаю, вислухай мене уважно.
Я маю лиш одну мету — спасіння,
Коли вона лихе в собі що має,
Нехай воно впаде тоді на мене,
А добре все — чоло твоє просвітить.
Я б від душі хотів сказати: серце,
Коли б була надія зворушити
Словами чи молитвою, я спас би
Твій дух, який у темряві блукає,
Але не згинув.

Манфред.

Ти мене не знаєш.
Моє життя пройшло. Я звів рахунки.
Втікай звідсіль, тобі тут небезпечно!

Абат.

Ти хочеш залякати мене?

Манфред.

О, ні!

Я лиш кажу, що близько небезпека.
Ти мусиш стерегтись...

Абат.

Не розумію.

Манфред.

Дивись сюди. Що бачиш ти?

А б а т.

Нічого.

М а н ф р е д.

Дивись сюди, кажу, дивись пильніше.
Тепер вже бачиш ти?

А б а т.

Великий боже!

Я бачу щось страшне — як з-під землі
Встає якась жахлива й темна постать,
Як бог підземний... Вкрите покривалом
Його лице... Він весь в густім тумані.
Між нами став... Та не страшний мені він.

М а н ф р е д.

Я знаю, він до тебе не торкнеться,
Та поглядом уб'є тебе на місці
Кажу — втікай!

А б а т.

А я відповідаю:

Не піду звідсіля, аж поки з бісом
На бій не стану. Нащо ж він у тебе?

М а н ф р е д.

Я теж спитаю, що йому тут треба?
Він гість незваний. Я його не кликав.

А б а т.

Великий грішнику! Чого до тебе
Ці гості ходять? Ти пропав навіки!

Чого так пильно ви один одному
У вічі дивитесь? Ах, привид темний
Відкрив своє лице, на йому видко
Слід блискавки. Вогненний погляд сяє
Безсмертям пекла. Щезни, щезни!

М а н ф р е д.

Чого тобі тут треба?

Д у х.

Йди за мною!

А б а т.

Відповідай же, невідомий: хто ти?

Д у х.

Я Доля смертного. Ходім за мною.
Твій час тепер настав. Про це ти знаєш.

М а н ф р е д.

На все готовий я, та зневажаю
Наказ твій. Хто послав тебе сюди?

Д у х.

Це потім знатимеш, тепер ходімо.

М а н ф р е д.

Мені скорялись більш могутні духи
І з вищими за тебе я змагався.
Пекельний духу, згинь!

Д у х.

Твій час настав.

Манфред.

Я знав і знаю — час настав для мене,
Та не таким, як ти, віддам я душу
І вмерти хочу так, як жив — самітним.

Дух.

Я кликну допомогу. Встаньте, браття!

(З'являються духи).

Абат.

Нечисті духи, щезніть, я кажу вам!
Над небом ви не маєте ще сили.
Вас іменем того я закликаю...

Дух.

Старий, ми знаєм, що нам тут потрібно.
Ти владу маєш, тільки одступися,
Не витрачай побожних сил даремно.
Він буде скараний. Ходи за нами —
Кажу тобі ще раз.

Манфред.

Я зневажаю

Усіх вас, хоч і чую подих смерти,
Гордую вами. Хоч потрібно буде
Боротись з пеклом всім — не поступлюся.
Ви візьмете не душу — тільки тіло.

Дух.

Чи ж це той маг, що хтів колись збагнути

Наш світ невидимий, зрівнятись з нами?
Він за життя, вчепився так уперто
За те життя яке його зробило
Нікчемним смертним тільки... Божевільний!

М а н ф р е д.

Неправда, духу, смерти час настав мій.
Це знаю я й не хочу ні хвилини
Прожити ще. Тепер борюсь не з смертю,
А з вами — з пеклом я змагатись буду.
Я владу мав, та тільки не від вас,
Не ви її дали — знання найвищі,
Відвага, праця, розум, довгі ночі,
Наука тих часів, як духи й люди
Були братами й вас ще не боялись.
Не маєте ви сили наді мною,
Я нехтую вас всіх і зневажаю.

Д у х.

Гріхи твої тяжкі...

М а н ф р е д.

Мовчи нечистий!
За їх не ти мене судити будеш,
А вища сила. Геть, іди у пекло!
Я знаю, що не візьмеш ти ніколи
Душі моєї; я це почуваю;
Що я зробив — зробив, і тяжку кару,

Яку ношу в собі я, ти не можеш
Побільшити. За злі чи добрі вчинки
Безсмертний дух себе засудить сам,
Коли ми скинемо це смертне тіло
І станемо на страшний суд за гробом,
Тоді відкриються всі вчинки наші
І присуд вищий буде по заслугах.
Ми підем в рай чи в пекло вже навіки.
Мене не спокушав ти і не можеш
Ніколи спокусити й підманути,
Я жертвою твоєю все ж не буду.
Я сам себе згубив і кару вищу
Прийму за це. А ви, пекельні духи,
Прокляті будьте, згиньте, пропадіть!
Я смерті покоряюсь, а не вам.

А б а т.

О, як ти зблід, і губи посиніли,
І хрип у горлі, груди тяжко ходять —
Ти задихаєшся. Молись творцеві
І поки ще не пізно — кайся в мислях,
Бо вмреш без покаяння.

М а н ф р е д.

Все скінчилось...
В очах туман. Тебе я вже не бачу.
Усе пливе і крутиться. Прощай!
Дай руку.

А б а т.

Ох, яка вона холодна.
Вже мабуть в серці холод. О, нещасний!
Невже загинеш ти?

М а н ф р е д

Старий, послухай!
Вмирать не страшно зовсім.
(Вмирає).

А б а т.

— Він помер.
Що буде з ним, боюсь я і подумать,
Але земне життя скінчив на віки.

К І Н Е Ц Ь